

РЕКОМЕНДОВАНИЙ АСОРТИМЕНТ ДЕНДРОФЛОРИ ДЛЯ ОЗЕЛЕНЕННЯ ТЕРИТОРІЙ ЛІВОБЕРЕЖНОГО ПОЛІССЯ

С.О.Потоцька

Чернігівський національний педагогічний університет

імені Т.Г. Шевченка

м. Чернігів

Сучасні вимоги до комфортної життєдіяльності людини потребують нових критеріїв якості навколишнього середовища. Ці критерії формуються під впливом потреб щодо естетичного задоволення, екологічної безпеки та гармонії з природою. Збереження деревних рослин у природному середовищі і залучення рослинних ресурсів у господарську сферу – два сучасних шляхи збереження фіто різноманіття. При підборі асортименту дендрофлори для озеленення різних груп територій необхідно враховувати комплексність

підходів, природно-кліматичні та акліматизаційні особливості й властивості рослин. А для асортименту видів-інтродуцентів слід враховувати певні вимоги, зокрема безпечність для природного фіторізноманіття, гіпоалергенність, фітонцидні, газопоглиначі, очищаючі властивості та довговічність, стійкість і декоративність в умовах міського середовища. Серед них важлива роль належить таким декоративним характеристикам, як: габітус, форма крони, стовбурів, гілок, листків і їх колір, особливостям квіток, плодів та ряду інших. Біофільтраційні, поглинаючі та фітонцидні властивості деревних рослин сприяють очищенню повітря, створенню комфортних умов, згідно з санітарно-гігієнічними і мікрокліматичними показниками мають цінність на об'єктах різних типів насаджень, зокрема загального та обмеженого призначення.

Вивчення, аналіз і оцінка сучасного стану озеленення територій Лівобережного Полісся, зокрема міста Чернігова дозволив нам звернути увагу на необхідність розробки і реалізації заходів щодо поліпшення якості різних типів зелених насаджень, оптимізації і використання засобів озеленення для формування стабільного екосередовища та його збереження [3].

Серед ефективних шляхів поліпшення стану озеленення міста є збільшення видового складу насаджень на основі інтродукції нових, швидкорослих, декоративних, середовищетвірних, толерантних до антропогенних впливів видів та культиварів деревних рослин, з урахуванням відповідності їхніх біо-екологічних властивостей природно-кліматичним та екологічним умовам.

Запропонований асортимент деревних рослин міста Чернігова та прилеглих до нього територій для оптимізації існуючої мережі зелених насаджень та створення нових налічує 270 видів, 132 роди з 57 родин, з них до аборигенної фракції входить 63 види, 39 родів з 23 родин, а інтродуценти складають 207 видів, 93 родів з 34 родин. До основного асортименту дендрофлори нами включено 214 видів. Серед рослин, рекомендованих для озеленення, є окремі види, що потребують нескладного укриття протягом зимового періоду, а тому включені до додаткового асортименту (56 видів) та завдяки своїм високим декоративним якостям можуть успішно застосовуватися для озеленення.

У результаті проведених досліджень та аналізу літературних джерел [1, 2, 3] нами наведено перелік видів дерев і кущів для використання на територіях промислових підприємств та санітарно-захисних зон, який налічує 42 види деревних рослин, з 34 родів та 20 родин. Серед них для озеленення територій промислових підприємств міста Чернігова рекомендовано 9 видів, 9 родів з 6 родин. Асортимент санітарно-захисних зон промислових підприємств та організацій міста представлений 42 видами, 34 родів з 20 родин.

Видовий склад деревних рослин для різних типів зелених насаджень загального користування нами обирався з урахуванням низки властивостей рослин, функціонального призначення територій та декоративних якостей та

базувався на таких підходах [3]: 1) функціонального призначення об'єкта, при цьому зверталася увага на основні якості рослин, їх біологічні і екологічні особливості такі, як: швидкість росту, газо-, пило-, димовитривалість, світло- і тіньовитривалість, посухо-, морозо- і вітростійкість, відношення до ґрунтів, довговічність; 2) санітарно-гігієнічних та середовищевірних властивостей деревних рослин, таких, як: газо-, пило-, шумо-, вітрозахисні, затінювання, очищення повітря від шкідливих домішок, впливи на його іонізацію, фітонцидність та ін.; 3) зовнішнього вигляду і декоративних якостей рослин (габітус, розмір, щільність і форма крон, фактура і колір листків, кори, архітектоніка стовбурів і гілок, забарвлення і форми суцвіть, плодів, аромат квіток деревних рослин, тривалість і час квітання).

При підборі асортименту деревних рослин для кожного об'єкта зелених насаджень (у межах якого пропонується реконструкція), необхідно звертати увагу на місце розміщення території в архітектурно-плановій організації, характеристику місцевості (орографія, едафічні, геологічні і гідрологічні особливості), існуючий видовий склад деревних рослин на даній території, який підлягає збереженню або усуненню; особливості екологічної ситуації (об'єкти антропогенного впливу, забруднення повітря і ґрунтів).

Спостереження за окремими інтродукованими видами показали, що деякі з них виявилися малостійкими до шкідливих домішок в міському середовищі (*Tilia americana*, *Abies alba*, *A. koreana*, *Pinus banksiana*, *P. mugo*, *Tsuga canadensis*), інші ушкоджуються шкідниками і хворобами (*Aesculus hippocasranum*, *Philadelphus coronarius*, *Malus domestica* та інші), треті стали агресивними адвентами в місті (*Acer negundo*, *Robinia pseudoacacia*) [3].

Для озеленення непривабливих стін, огорож і для живоплотів рекомендуємо використовувати такі види, як: *Thuja occidentalis*, *Carpinus betulus*, *Syringa vulgaris*, *Philadelphus coronarius*, *Euonymus europaea*, *Euonymus verrucosa*, *Pyracantha coccinea*, *Forsythia intermedia*, *Chaenomeles japonica*, *Cotoneaster lucidus*, які необхідно вчасно формувати і підтримувати відповідні топіарні форми.

Для створення живоплотів та бордюрів у всіх типах насаджень можна використовувати такі види пряморослих кущів, як: *Ligustrum vulgare*, *Symphoricarpos orbiculatus*, *Symphoricarpos albus*, *Cornus alba*, *Tamarix parviflora* – та види, які потребують після садіння сильного обрізування (*Carpinus betulus*, *Corylus avellana*, *Forsythia intermedia*, *Forsythia suspense*).

Для широкого використання голонасінних на паркових територіях міста найбільш придатні такі види, як: *Chamaecyparis lawsoniana* ('Aurea', 'Erecta Glauca'), як фон для троянд та інші ('Erecta Viridis', 'Stewartii'); *Thuja occidentalis* ('Henry', 'Hoveyi', 'Rheingold', 'Spiralis'); *Platycladus orientalis* ('Aurescens'); *Chamaecyparis pisifera* ('Filifera', 'Plumosa Aurea'); *Picea abies* ('Viminalis'); *Picea pungens* ('Argentea', 'Glauc Globosa'); *Pinus sylvestris* ('Watereri'); *P. strobus* ('Radiata'); *Juniperus communis* ('Gold Cone', 'Hibernica'), *Pseudotsuga menziesii* ('Pendula').

Для створення контрастних композицій, солітерних і групових насаджень на територіях загального користування у місті нами рекомендовано такі види і культивари: *Chamaecyparis lawsoniana* ('Globusa', 'Triomf van Boscoop'); *Ch. nootkatensis* ('Glauca') в поєднанні з красивоквітучими покритонасінними; *Ch. pisifera* ('Boulevard'); *Thuja occidentalis* ('Albospica', 'Aurescens', 'Bodmeri', 'Columna', 'Douglasii', 'Pyramidalis', 'Fastigiata', 'Filiformis', 'Globusa', 'Lutea', 'Semiringens', 'Smaragd', 'Umbraculifera', 'Wagnery', 'Wareana Lutecens').

Серед листопадних видів дерев для паркових насаджень ми рекомендуємо стійкі аборигенні види та культивари, як: *Quercus robur*, *Acer platanoides* ('Globusa'), *Betula pendula* ('Pendula'), *Fraxinus excelsior*, *Sorbus aucuparia*, *Tilia cordata*; у поєднанні з інтродукованими видами (*Ginkgo biloba*, *Quercus rubra*, *Aesculus carnea*, *Phellodendron amurense* ('Globusa'), *Gleditsia triacanthos* ('Globusa'), *Catalpa bignoniodes*, *Acer pseudoplatanus*, *Acer tataricum*, *Acer saccharinum*, *Laburnum anagyroides* Medic., *Liriodendron tulipifera*, *Padus virginiana*, *Padus serotina*, *Cladrastis lutea* та ін.).

Для створення групових посадок та різних композицій радимо такі види та культивари роду *Juniperus*: *J. chinensis* ('Gold', 'Stricta'); *J. communis* ('Depressa Aurea', 'Gold Cone', 'Repanda'); *J. media* ('Pfitzeriana'); *J. sabina* ('Arcadia', 'Blue Danube', 'Glauca', 'Blue Heaven'); *J. squamata* ('Meyeri'); *J. virginiana* ('Grey Owl', 'Helle'); *Taxus baccata* ('Aurea', 'Erecta', 'Fastigiata', 'Glauca', 'Pyramidalis', 'Prostrata', 'Hicksii'); *Hydrangea macrophylla*, *Cotoneaster horizontalis* Decaisne., *Crataegus sanguinea*, *C. ucrainica* Pojak., *Lonicera tatarica* L., *Spiraea salicifolia*., *S. x bumalda*, *S. x semperfoliorea*, *S. japonica*, *Forsythia intermedia*.

При створенні навколо дитячих і навчальних закладів сучасних дендрологічних і ландшафтних територій слід враховувати, що вони сприятимуть не тільки збільшенню рекреаційних функцій, санітарно-захисного і оздоровчого їх призначення, але будуть використовуватися у навчально-виховній роботі вихователя та вчителя.

При створенні кам'янистих садів слід застосовувати переважно карликові та сланкі, частково ксерофітні види, а саме: *Calluna vulgaris*, *Vinca minor*, *Juniperus communis* ('Hornibrookii'); *J. sabina* ('Buffalo', 'Nana', 'Tamariscifolia'); *Thuja occidentalis* ('Cristata', 'Danica', 'Recurvata'); *Picea abies* ('Nidiformis'); *P. glauca* ('Alberta Globusa'); *Taxus baccata* ('Prostrata'); *Tsuga canadensis* ('Pendula') та інші.

Окремі аборигенні види деревних рослин рекомендуємо використовувати у фітомеліоративній діяльності, зокрема для заліснення не тільки природних, але техногенно забруднених територій (ділянки промислових підприємств, вздовж санітарної зони), зокрема *Quercus robur*, *Tilia cordata*, *Acer platanoides*, *Acer tataricum*.

Для заліснення балок та ярів, закріплення берегів річок, схилів рекомендуємо використовувати різні види роду *Salix*: (*S. alba*, *S. acutifolia*,

S. caprea, *S. fragilis*, *S. cinerea*, *S. rosmarinifolia*), *Alnus glutinosa*, *Populus nigra*, *Populus alba*. Так, на піщаному наміві в районі Лісковичі доцільно провести архітектурно-планувальні фітомеліоративні заходи, результатом яких має бути створення нової міської паркової території.

Серед перспективних для озеленення інтродуцентів варто створювати біогрупи з використанням таких родів, як: *Syringa*, *Spiraea*, *Saxifraga*, *Picea*, *Lonicera* – та родинні комплекси за участю *Rosaceae*, *Berberidaceae*, *Caprifoliaceae*, *Aceraceae*.

Для створення біологічно стійких насаджень необхідно враховувати характеристики природно-екологічних особливостей та типи лісорослинних умов та відновлення в них деревних рослин.

Серед рідкісних видів деревних рослин нами виділено 3 категорії: види з міжнародним статусом охорони (Європейський Червоний список, 13 видів, 8 родів та з 5 родин). Види з Червоної книги України (2009) (108 видів, 73 родів та з 37 родин) та види з Переліку регіонально рідкісних видів судинних рослин Чернігівської області (2000) (9 видів, 8 родів та з 7 родин), які можна вирощувати переважно в наукових колекціях та насадженнях обмеженого користування [2]. Вивчивши особливості морфологічної будови, розмноження, та біотопічної приуроченості ми рекомендуємо для введення в культуру 24 раритетних види деревних рослин (3 види з Європейського Червоного списку, 16 видів з ЧКУ та 5 видів регіональної охорони), що мають декоративні якості, певний науковий та практичний інтерес і можуть бути стійкими до умов територій озеленення.

Отже, нами розроблено практичні рекомендації з оптимізації зелених насаджень, які включають перелік перспективного асортименту деревних рослин: 270 видів (63 види аборигенної флори, інтродукованої – 207 видів). Серед основного (214 видів) та додаткового (56 видів) асортименту вказано видовий склад для різних типів насаджень, зокрема для парків (160 видів), територій навчальних закладів (для створення дендрологічних колекцій – 109), санітарно-захисних зон (24), промислових підприємств (9). Нами рекомендовано для культивування в насадженнях обмеженого користування та наукових колекцій – 24 раритетні види дерев та кущів.

Список використаних джерел

1. Кохно Н.А., Курдюк А.М. Теоретические основы и опыт интродукции древесных растений в Украине. / Н.А. Кохно, А.М. Курдюк. Чья: ПП Формат, 2010. – 188 с.
2. Потоцкая С.А. Рекомендованный ассортимент редких и исчезающих видов дендрофлоры для культивирования на территориях ограниченного пользования в условиях Черниговского Полесья Мат-лы III междунар. науч.-практ. конф., Мозырь, 2014, С. 106–108.
3. Потоцька С.О. Сучасні підходи до оптимізації паркових територій Поліського регіону на прикладі міста Чернігова / С.О. Потоцька: мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. ["Науково-освітня роль заповідних дендропарків України"]. – Полтава, 2013. – С. 57-64.